

Bu?garsko-macedo?ski spór o dziedzictwo historyczne

Description

Pomiędzy Bu?gari? a Macedoni? od lat narasta konflikt o interpretacj? charakteru narodowego S?owian macedo?skich, a wi?c i samego pa?stwa macedo?skiego. Konflikt ten nie zniknie szybko z ba?ka?skiej agendy politycznej, gdzie elity rz?dz?ce ch?tnie instrumentalizuj? tego typu podzia?y.

Po?o?enie Macedonii w centrum pó?wyspu ba?ka?skiego oraz pstrokata mapa etniczna tego regionu powodowa?y ?ywotne zainteresowanie tym obszarem w?ród m?odych pa?stw Ba?ka?skich na prze?omie XIX i XX wieku – Albanii, Serbii, Bu?garii i Grecji. Wszystkie te pa?stwa ro?ci?y lub roszcz? sobie prawo do cz??ci terytorium Macedonii, dziedzictwa historycznego czy nazwy. W nast?pstwie konfliktów interesów region ten zosta? podzielony pomiędzy poszczególne pa?stwa. Od 1945 roku trwa proces budowania odr?bnej to?samo?ci pa?stwowej Macedo?czyków, który przybra? na sile w czasie rozpadu Jugos?awii.

Nie zmieni?o to jednak faktu, ?e «kwestia macedo?ska» w dalszym ci?gu pozostaje wa?nym elementem dyskursu politycznego w poszczególnych krajach s?siedzkich. Alba?czycy roszcz? sobie prawo do kontroli zamieszkiwanej przez nich zachodniej i pó?nocno-zachodniej cz??ci Macedonii. Osobn? szeroko omawian? kwesti? stanowi konflikt z Grecj? o nazw? m?odej post-jugos?owia?skiej Republiki. Mniej znany jest spór z Serbi? o uznanie odr?bno?ci macedo?skiej cerkwi prawos?awnej, która do lat 60-tych ubieg?ego wieku podporz?dkowana by?a Belgradowi.

Na tym tle bardzo ciekawie zarysowuje si? wspó?czesny konflikt bu?garsko-macedo?ski, który w swej istocie dotyczy interpretacji charakteru narodowego S?owian macedo?skich. W przypadku tym elity obydwu krajów kreuj? i podsycaj? ?ród?a napi?? w celu odwrócenia uwagi od katastrofalnej sytuacji wewn?trznej, odwo?uj?c si? tym samym do praktyki stosowanej z takim powodzeniem przez Slobodana Miloszewicia w latach 80-tych ubieg?ego wieku. Co wi?cej, nad Wardarem, konflikt z Bu?gari?, a w?a?ciwie z «bu?garsko?ci?» stanowi bardzo wa?ny filar budowania wspó?czesnej, macedo?skiej to?samo?ci narodowej. W praktyce jeste?my ?wiadkami dwóch przeciwstawnie zachodz?cych do siebie procesów. Z jednej strony w?adze bu?garskie w dalszym ci?gu nie s? w stanie zaakceptowa? kulturowej, a tym samym etnicznej odr?bno?ci narodu macedo?skiego[1]. Z drugiej strony, Skopje buduje macedo?sk? to?samo?? narodow? w du?ej mierze w opozycji do to?samo?ci bu?garskiej – «jeste?my Macedo?czykami, poniewa? nie jeste?my Bu?garami». Obydwie strony oskar?aj? si? nawzajem o wykorzystywanie kwestii mniejszo?ci narodowych (bu?garskiej w Macedonii i macedo?skiej w Bu?garii) do ingerencji w wewn?trzn? polityk? s?siada.

Ostatni w kolejce – problemy to?samo?ci narodowej Macedo?czyków

Ba?ka?scy przywódcy, tworząc z r?by pa?stwowo?ci, a nast?pnie je rozwijaj?c czerpali z wzorów niemieckich, zgodnie z którymi granice i idea pa?stwa pokrywa?y si? zasadniczo z granicami *etnicznymi*. Tworzone wi?zi, mi?dzy pa?stwem a ludno?ci? mia?y wi?c charakter etniczny, a nie oparty na idei obywatelstwa. W konsekwencji doprowadzi?o to do wielu konfliktów, o których wspomnieli?my na pocz?tku tego artyku?u, a czego doskona?ym przyk?adem sta? si? proces tworzenia macedo?skiej to?samo?ci narodowej[2].

W Macedonii grup? dominuj?c?, na której oparta zosta?a wspó?czesna wizja pa?stwa stanowi? prawos?awni S?owianie. Kulturowo s? oni bardzo zbli?eni do Bu?garów, których pa?stwowo?? i poczucie odr?bnej to?samo?ci narodowej rozwija?o si? dynamiczniej i du?o wcze?niej, bo ju? od drugiej po?owy XIX wieku. W konsekwencji, kiedy na pocz?tku lat dziewi??dziesi?tych w?adze macedo?skie rozpocz??y podkre?lanie macedo?skiej to?samo?ci narodowej poprzez odwo?ywanie si? do tradycji ?redniowiecznych pa?stw i kultur S?owian macedo?skich, automatycznie znalaz?y si? w konflikcie z Sofi?. W?adze bu?garskie ju? od ko?ca XIX wieku odwo?ywa?y si? bowiem do tej samej tradycji kulturowej i politycznej.

Proces budowania odr?bnej to?samo?ci narodowej Macedo?czyków znacz?co przy?pieszyli komuni?ci jugos?owia?scy w czasie oraz po zako?czeniu II Wojny ?wiatowej. Uznali oni za odr?bny j?zyk macedo?ski (ró?ni?cy si? w niewielkim stopniu do bu?garskiego), a w konsekwencji tak?e i odr?bn?, macedo?sk? to?samo?? narodow?. Wa?nym krokiem by?o krótkotrwa?e uznanie istnienia Macedo?czyków jako odr?bnego narodu przez komunistyczne w?adze w Sofii, zaraz po 1945 roku. Wtedy to bowiem powsta?y plany stworzenia przez Bu?gari? i Jugos?awi? komunistycznej federacji ba?ka?skiej, której cz?onem mia?a by? Republika Macedonii, powsta?a z po??czenia regionu Macedonii Piry?skiej (bu?garskiej) z Wardarsk? (jugos?owia?sk?). Rozpocz?? si? wówczas proces «macedonizacji» przez w?adze bu?garskie ludno?ci zamieszkuj?cej po?udniowo-zachodni? Bu?gari?, czyli Macedoni? Piry?sk? poprzez nak?anianie ich do samoidentyfikacji jako Macedo?czyków. Jej celem by?o wzmocnienie elementów macedo?skich, które Sofia postrzega?a jako pro-bu?garskie. Nie nale?y tak?e zapomina? o tocz?cej si? wówczas w Grecji wojnie domowej. Po??czenie trzech cz??ci Macedonii (Wardarskiej, Piry?skiej i Egejskiej) tworzy?oby na Ba?kanach nowy podmiot terytorialny w ramach planowanej federacji ba?ka?skiej, na wspó?prac? z którym mog?aby liczy? wówczas Sofia.

Po zamro?eniu stosunków mi?dzy Belgradem a Moskw?, w 1949 polityka ta zosta?a odwrócona i w?adze bu?garskie szybko przyst?pi?y do «demacedonizacji» obawiaj?c si? konfliktu z wrog? ju? wówczas Jugos?awi?. W konsekwencji liczba Macedo?czyków zamieszkuj?cych Bu?gari? uleg?a w ci?gu pó?wiecza znacznym zmianom. Podczas gdy w latach trzydziestych Macedo?czycy nie byli urz?dowo wyodr?bniani w Bu?garii i w Jugos?awii jako odr?bna grupa etniczna czy narodowa, to ju? na prze?omie lat 40. i 50. ich liczba w Macedonii Piry?skiej przekroczy?a 170 tysi?cy. Po uniezale?nieniu si? Jugos?awii od ZSRR liczba ta spad?a do zaledwie kilku tysi?cy[3]. Od tamtego czasu w?adze w Skopje powtarzaj? twierdzenia o setkach tysi?cy Macedo?czyków, którzy zostali w Bu?garii poddani represjom i asymilacji. Polityczna i spo?eczna aktywno?? Macedo?czyków w Bu?garii jest niewielka jednak widoczna. Przejawem tl?cej si? «macedo?sko?ci» Macedonii Piry?skiej jest dzia?alno?? Zjednoczonej Organizacji Macedo?skiej Ilinden-Pirin[4], która zosta?a jawnie oskar?ona o dzia?alno?? na rzecz obcego pa?stwa i w 2000 roku zdelegalizowana przez w?adze bu?garskie.

Bu?garsko-macedo?ski dyskurs

W?adze w Skopje nie zgadzaj? si? na oficjaln? bu?garsk? interpretacj? charakteru narodowego macedo?skich S?owian. W?adze bu?garskie uznaj? Macedo?czyków za osobny naród jedynie w sensie *politycznym*, tzn. za grup? d???c? do zachowania w?asnego pa?stwa. Polityczne aspiracje Macedo?czyków s? przez Bu?gari? akceptowane, ale Sofia utrzymuje zarazem, ?e *etniczne* korzenie s?owia?skich Macedo?czyków s? bu?garskie[5]. Zgodnie ze stanowiskiem bu?garskim, tworzona w latach istnienia Jugos?awii polityczna to?samo?? narodowa zast?pi?a wcze?niejszy?, opart? na wi?zach etnicznych ??cz?cych Macedo?czyków z Bu?garami. Zgodnie z tym pogl?dem, w procesie kształtowania si? ?wiadomo?ci narodowej Macedo?czyków, czynnik ?wiadomo?ci politycznej zdominowa? czynnik to?samo?ci kulturowej.

Macedonia prowadzi wobec Bu?garii niejednoznaczny polityk?. Z jednej strony wypowiedzi macedo?skich przywódców wskazuj? wyra?nie, ?e dobros?siedzkie stosunki z Bu?gari? pozostaj? w obszarze najwa?niejszych zainteresowa? macedo?skiej polityki zagranicznej. Potwierdzaj? to liczne kontakty przedstawicieli obydwu krajów. Z drugiej strony, w?adze macedo?skie wyra?nie i w sposób prowokacyjny podkre?laj? odr?bno?? historyczn? i kulturow? macedo?skich S?owian, czego najlepszym przyk?adem jest sztandarowa inicjatywa macedo?skiego rz?du Nikoli Gruevskiego –«Skopje 2014» i niedawna budowa w centrum Skopje pomnika Cara Samuela, ?redniowiecznego w?adcy, uznawanego przez Bu?garów z jednego z najwi?kszych w?adców bu?garskich.

Ze swej strony w?adze bu?garskie zarzucaj? przywódcom macedo?skim szerzenie antybu?garskich stereotypów w mediach, kinie, literaturze oraz w oficjalnych podr?cznikach do historii i geografii. Za przyk?ad «macedonizacji» mo?e s?u?y? wspomniana powy?ej budowa pomnika Cara Samuela. Polityka Sofii wobec suwerennej od 1991 roku Macedonii tak?e pozostaje ambiwalentna. 15 stycznia 1992 r. Bu?garia jako pierwsza uzna?a niepodlego?? Macedonii wraz z jej konstytucyjn? nazw?. Przez krótki okres czasu w Sofii liczono bowiem, ?e Macedonia po??czy si? z Bu?gari?. W?adze bu?garskie wspiera?y wi?c tak?e gospodarczo Macedoni? w pierwszej po?owie lat 90-tych, gdy Grecja na?o?y?a na ten kraj embargo ekonomiczne. Nale?y podkre?li?, ?e Sofia nie wysuwa?a jednocze?nie pod adresem Macedonii ?adnych roszcze? terytorialnych. Z drugiej jednak strony, w Bu?garii Macedo?czyków uznaje si? za grup? o bu?garskich korzeniach etnicznych, czyli *de facto* za naród sztucznie stworzony po II Wojnie ?wiatowej. Bu?garia do dzisiaj nie uzna?a istnienia mniejszo?ci macedo?skiej na swoim terytorium.

Ograniczone perspektywy porozumienia

Kwestie to?samo?ci narodowej maj? charakter subiektywny i emocjonalny, dlatego te? stanowi? ?wietne narz?dzie mobilizacji politycznej. Nie nale?y tego sporu postrzega? jako «odwiecznego», czy «naturalnego» konfliktu mi?dzy dwoma s?siaduj?cymi ze sob? narodami ba?ka?skimi. Jest on nast?pstwem spó?nionego wzgl?dem s?siadów procesu formowania macedo?skiej to?samo?ci narodowo?ci oraz paternalistycznej polityki Bu?garii wobec Macedo?czyków jako narodu. W obecnych warunkach jest on wykorzystywany przez cz??? elit politycznych jako narz?dzie wywierania nacisku przez s?siada, a przede wszystkim jako sposób kształtowania opinii publicznej, mobilizowania poparcia politycznego oraz odwracania uwagi od pal?cych problemów spo?ecznych i gospodarczych w obydwu krajach.

Do?wiadczenie ostatnich dziesi?cioleci uczy jednak, ?e sztucznie wywo?any konflikt o charakterze

etnicznym może mieć zaskakujący charakter. Co więcej w warunkach młodych, post-autorytarnych demokracji Europy Południowo-wschodniej, nacjonalizm okazuje się wyjątkowo efektywnym narzędziem politycznym. Choć omawiany tu spór bułgarsko-macedoński może zostać stosunkowo szybko skanalizowany i formalnie zakończony poprzez podpisanie umowy o dobrosąsiedzkich stosunkach, to już kwestia interpretacji historii i dziedzictwa narodowego pozostanie niechlubnym fundamentem pod przyszłe konflikty. Powierzchnowe załatwienie sprawy nie rozwiąże istoty problemu. Tylko rezygnacja przez władze bułgarskie z roli «starszego brata», a przez władze macedońskie z prowokacyjnej polityki wobec Sofii, a także kooperacja nad wspólnotę, «podręcznikową» wizję przeszłości odsunie widmo konfliktu na dłuższy okres czasu. Obecny poziom elit politycznych obydwu państw nie pozwala jednak na tak optymistyczną wizję przyszłości.

Przypisy

- [1] To z powodu kwestii macedońskiej, tzn. w celu przyłączenia Macedonii Bułgaria toczyła 4 spośród 5 wojen, od momentu odzyskania przez siebie niepodległości w 1878 roku. To z powodu planowanego połączenia Bułgarii i Macedonii, stolica nowo powstałego państwa bułgarskiego została przeniesiona na zachód do Sofii.
- [2] Na temat współczesnej macedońskiej historiografii zobacz: Majewski P. «Cuius regio, eius historia – macedońska historiografia w latach 1944-2010», *Sprawy Narodowościowe*, 2011, nr 39 oraz tego samego autora *(Re)konstrukcje narodu – odwieczna Macedonia powstaje w XXI wieku*, WN Katedra, Warszawa 2013.
- [3] [«Bulgarian President on Macedonia: We Are No Second Greece!», Sofia News Agency, \(dostęp dnia 29 stycznia 2013 roku\).](#)
- [4] [Mac. ?????????? ?????????? ??????????: ??????–?????. Strona internetowa organizacji.](#)
- [5] [Bakalova M. Bulgarian «Macedonian» Nationalism In the post-1989 Decade. *New Balkan Politics – Journal of Politics*, Issue 6, 2003.](#)

* Adjunkt, Katolicki Uniwersytet Lubelski.

Autor chciałby podziękować kolegom z Zespołu Środkowoeuropejskiego Ośrodka Studiów Wschodnich, których komentarze i uwagi przyczyniły się do kształtu tego tekstu.

[Link do francuskiej wersji artykułu](#)

Opis: Pomnik Cara Samuela postawiony w centrum Skopje. Zdjęcie: Piotr Majewski, 2013.

date créée

01/03/2014

Champs de Méta

Auteur-article : Jan MU*